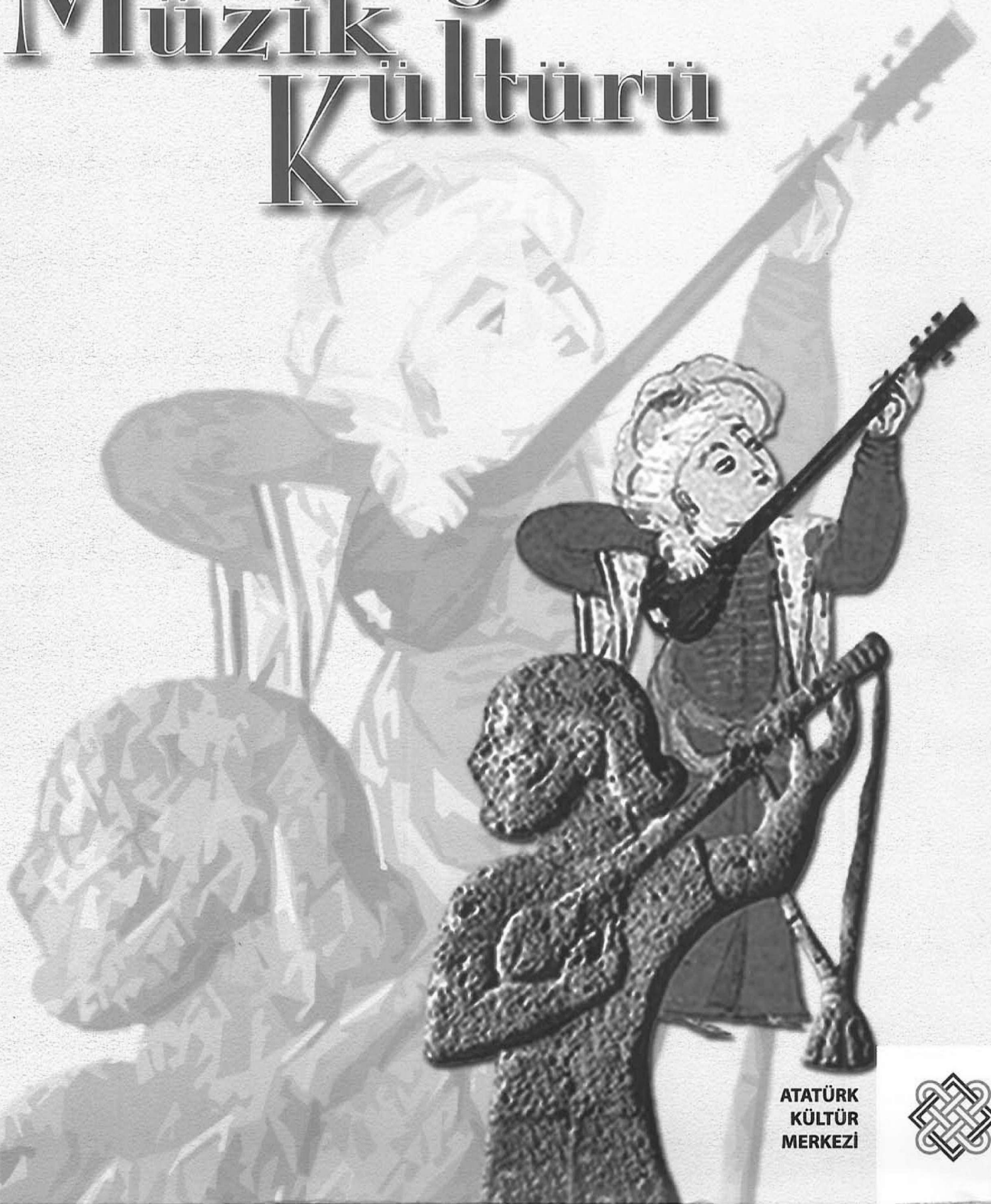

Türkiye'de Müzik Kültürü

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ

T.C. Başbakanlık
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 401
Bilimsel Toplantılar Dizisi: 50

ISBN: 978-975-16-2369-0
İLESAM: 2011.06.Y.0143-391

TÜRKİYE'DE MÜZİK KÜLTÜRÜ

©Atatürk Kültür Merkezi 2011
Birinci Baskı • 1000 Adet

Editörler

Oğuz ELBAŞ
Dr. Mehmet KALPAKLI
Okan Murat ÖZTÜRK

Düzeltili

Dr. Alev KÂHYA-BİRGÜL

Çevirmenler

Aykut AKYON (İngilizce)
Okan Murat ÖZTÜRK (İngilizce)
Prof. Dr. Ömer Aydın SÜER (Rusça)
Ayşe - Kemal GÜR (Almanca)
Işıl ACEHAN (R.P. Pennanen – K. Moore)
Fikret KARAKAYA (M. Guettad)
Mehmet Uğur EKİNCİ (K. Signal)

Redaksiyon (Türkçe / İngilizce / Rusça)

Dr. Mehmet KALPAKLI
Okan Murat ÖZTÜRK
Feza TANSUĞ

Atatürk Kültür Merkezi
Ziya Bey Caddesi Nu: 19, 06520 Balgat - Ankara
Tel : 0 312. 284 34 18 • Belgegeçer : 0 312. 284 34 65
e-posta : gensekreter@akmb.gov.tr • Internet : www.akmb.gov.tr

Kapak Tasarım ve Sayfa Mizanpajı

Grafiker

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No:6 06520 Balgat / Ankara
Tel: 0 312. 284 16 39 (pbx) • Faks: 0 312. 284 37 27
E-mail: grafiker@grafiker.com.tr • Web: www.grafiker.com.tr

Ön Kapak Fotoğrafı: Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Müzik Kültürü ve Müzik Müzesi kongre logosu / 2006 İstanbul - Ersu Pekin

Baskı ve Cilt

Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti.
İvoğsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 523. Sokak No: 31, Ostim-Ankara
Tel: 0 312. 395 99 95 • Faks: 0 312. 394 77 49
E-mail: sariyildizofset@hotmail.com • Web: www.sariyildizofset.com

Yazılı metinden yasalar uyarınca alıntı yapılabilir. Ancak fotoğraflardan alıntı yapılamaz; fotoğraflar sanal, elektronik ortama aktarılamaz, çoğaltılamaz ve başka hiçbir yerde hiçbir şekilde kullanılamaz.

Uluslararası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Müzik Kültürü (2006: İstanbul) Tarihsel süreç içinde Türkiye'de müzik kültürü/ editörler: Oğuz Elbaş, Mehmet Kalpaklı, Okan Murat Öztürk. - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011.

xiii, [504] s.: fotoğ., res., tbl, minyatür.; 24 cm. - (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi yayını; 401. Araştırma- İnceleme; 50)

Kaynakça içerir.

ISBN: 9789751623690

1. MÜZİK -- TÜRKİYE-- KONGRELER
2. MÜZİK - OSMANLI İMPARATORLUĞU, 1288-1922 ~ KONGRELER
3. MÜZİK -- OSMANLI İMPARATORLUĞU, 1288-1922-- TARİH --KONGRELER
4. MÜZİK - TÜRKİYE ~ TARİH - KONGRELER

I. Elbaş, Oğuz II. Kalpaklı, Mehmet III. Öztürk, Okan Murat IV. E.a V. Dizi

İçindekiler

Yazarlar	Bölümler	Sayfa
	İÇİNDEKİLER	
Editörler	Sunuş	viii
	BİLDİRİLER	
	Türkiye’de Müzik Kültürü	
Talat HALMAN	Türk Musikisi Üzerine Bir Değerlendirme	3
Oğuz ELBAŞ	Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Müzik Kültürü ve Müzik Müzesi	5
Zülfü LİVANELİ	Türk Kültüründe Müzik	23
Yalçın TURA	Yakın Tarihte Türkiye`de Müzik Kültüründeki Değişim	29
	Osmanlı Dönemi Musikisi	
Karl SIGNELL	Türk Sanat Müziğinde Ritmik Tabakalar	35
M. Cihat CAN	Edvar Geleneğinden Günümüze Ses Sistemi	39
R. Martin JAGER	1665 yılında Viyana’da Kara Mehmed Paşa’nın Elçiliği Türk Temsilciliklerinde Mehteran Müziği ve Anlamı	45
Nilgün DOĞRUSÖZ	Edvar Geleneği ve Modern Türk Müziği Teorisi	53
Ş. Şehvar BEŞİROĞLU	Osmanlı-Türk Musikisi’nde Kadın’ın Müzikal Kimliği	57
	Müzik ve Müzecilik	
Margaret BIRLEY	Müzik Müzesi ve Öyküsel Sunum Yapısı	71
Gerhard STADNER	Müzik Müzelerinde Sunum-Bakım-Onarım-Güvenlik	79
Kenneth MOORE	Organoloji ve Müze Kurulumu	83
Alla BAYRAMOVA	Azerbaycan’da Müzikle İlgili Müzecilik	89
	Anadolu’da Müzik Arkeolojisi	
Werner BACHMANN	Anadolu’nun Tarih Öncesi Müzik Arkeolojisi	95
Tayfun YILDIRIM Tunç SİPAHİ	Kabartma Vazolarında Müzik Tasvirleri	99
Aygül SÜEL	Hitit Metinlerinde Müzik	109
John G. PLEMMENOS	Anadolu’daki Eski Yunanlıların Müziği	119

Anadolu Yerel Müzikleri		
Okan Murat ÖZTÜRK	"Anadolu Yerel Müzikleri"nde Yapıtaşları Olarak Makam ve Usul Kavramları	135
Dorit KLEBE	Geleneksel Türk Halk Müziğine Ait Olarak Yirminci Yüzyılın İlk On Yılında Yapılmış Erken Dönem Ses Kayıtları	143
Mehmet ÖZBEK	Anadolu Müzik Geleneği ve Halk Türküleri	149
Müzik ve İletişim		
Ahmet GÜRATA	Sinema ve Televizyonda Müzik	155
Metin SOLMAZ	Türkiye`de Popüler Müzik Basını	161
Ferruh GENÇER	Müzik Yayıncılığı	165
Geleneksel Müziklerde Karakteristik Türler		
Feza TANSUĞ	Tasavvuf ve Şamanizm Arasındaki Tarihsel Etkileşim	171
Erol PARLAK	Anadolu Parmak Tekniği İle (Tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneğinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi	175
Cemal ÜNLÜ	Ortaoyununda Musiki Kullanımı ve Kağıthane, Bayrampaşa, Silahtarağa Kır Musikisi	191
Melih DUYGULU	Türkiye`de Çingene Müziği	199
Çalgıbilimi / Organoloji		
Hans De ZEUIW	Evrin ve Standardizasyon Arasında Bağlama Ailesi	205
Neşe CAN	Unutulan Çalgılarımız; Çeng, Miskal ve Santur	211
Fikret KARAKAYA	Nazariyat ve Çalgılar	217
Ayhan SARI	Çalgılarımızda Yakın Tarih İçinde İşlevsel Değişiklikler	221
Türkiye`de Opera, Bale ve Orkestra Müzikleri		
Hasan UÇARSU	Tarihsel-Toplumsal Perspektifte Modern Türk Müziği Besteciliği	235
Gürçil ÇELİKTAŞ	Tanzimat`tan Günümüze Türkiye`de Opera ve Bale Sanatı	241
İbrahim YAZICI	Türkiye`de Orkestralar ve Senfonik Müziğin Gelişimi	249
Türkiye`nin Çevre Kültürlerinde Müzik		
Risto Pekka PENNANEN	Balkan Halk Müziği Araştırması ve Osmanlı Mirası	257
Mahmoud GUETTAT	Araplar ve Türkler Arasındaki Müzikal Ortak Yaşam	261
Dariush TALAI	Pers ve Türk Müziklerinde Segâh Kavramı	265

	Türkiye’de Popüler Müzikler	
Ayhan EROL	Kültürel Kimlik Bağlamında Türkiye’de Popüler Müzik	271
Altan GÖKALP	Arabesk Müzik, Postmodern İdeoloji ve Arabesk Toplum	279
Erol EVGİN	Türk Pop Müziği	283
Vedat SAKMAN	Türkiye’de Popüler Müzik Besteciliği	287
	Türk Halklarının Müzik Etnografisi ve Müzecilik	
Janos SIPOS	Bartók Anadolu Derlemesinden Bir Ağıtın Öyküsü	291
Şahim GULLIEV	Türkmenler ve Atalarının Müziğinin Büyüleyici Gücüne İlişkin Düşünceleri	297
Razia SULTANOVA	Özbek ve Türk Musiki Geleneklerinde Müslüman Kadın: Karşılaştırmalı İnceleme	301
Roza AMANOVA	“Geleneksel Üstatlık” a Bağlı Kırgız Türkülerinin İcra Özellikleri	307
Yıldıray ERDENER	Sibirya’daki Türk Halkları Arasında Şaman Davulunun Sembol Anlamı	313
Valentina SUZUKEI	Tuva Müziğinin Eski Türk Kökleri Üzerine	323
İrfan GÜRDAL	Orta Asya ve Anadolu’daki Ortak Müzik Kültürü	329
	Tasavvuf ve Musiki	
Murat Salim TOKAÇ	Tasavvuftaki Kâinat ve Zaman Anlayışı ve Musiki İle İlişkisi	337
Nuri ÖZCAN	Osmanlı’nın Son Döneminde Tasavvuf Müziği ve Repertuarı	339
Recep USLU	Müzik Psikolojisi ve Tasavvuf Müziği	343
Süleyman Seyfi ÖĞÜN	Tasavvuf ve Osmanlı Musikisi	347
	Müzikoterapi ve Psikoakustik Açından Müzik	
Ali Rıza SARAL	Müzik Besteleme Sürecinde Akılsal Riskler	353
Ahmet Hakkı TURABİ	Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve Müzikle Tedavi	357
Bülent MADİ	Gebelikten İtibaren Beynin Gelişiminin Müzik ile Desteklenmesi	367
Adnan ÇOBAN	Müzikoterapinin, Biyolojik, Psikolojik ve Sosyal Etkileri	369
	Türkiye’de (Farklı) Din Müzikleri	
Arduşan HALAÇYAN	Anadolu Ermeni Müziği	375
Jak ESİM	Sefarad Litürjik ve Paralitürjik Müzikal Gelenek	379
Gabriel AKYÜZ	Süryani Müziği Tarihi	381

	Avrupa-Osmanlı Müzik Etkileşimleri	
Bülent AKSOY	Nisyana Terk Edilen Nağmeler	393
Ersin ANTEP	Osmanlı'dan Cumhuriyet'e... Müzik Hareketlerinden Birkaç Kesit	399
Emre ARACI	Piyanist Hünkâr: Sultan V. Murad ve Ailesinin Avrupai Müzik Kültürü	403
Mahir CETİZ	Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Çoksesli Müzik	409
	Müzik Eğitimi	
Ali UÇAN	Türk Müzik Eğitim Tarihi: Tarihsel Süreç İçinde Türk Müzik Eğitimine Genel Bir Bakış	413
Ahmet SAY	Türkiye'de Günümüzün Müzik Eğitim Kurumlarına Genel Bir Bakış	443
M. Hakan CEVHER	Geleneksel Türk Musikisi Eğitimi Veren Konservatuarları ve Akademik Yapılanmaları	451
	Müzik ve Kültürel Çeşitlilik	
İbrahim Yavuz YÜKSELSİN	Göç, Kimlik, Müzik: Pomaklarda Göçmen Kimliğinin İfade Aracı Olarak "Pesna"	457
Miltiadis PAPPAS	Osmanlı Müziğine Rum Kaynakları	463
	Türk Müziği Üzerine Farklı Görüşler	
Süleyman TARMAN	Müzik Eğitimi Ulusal Veri Bankası Müzik Eğitimcileri Sitesi	475
Mehmet ÖLMEZ	Türkçe'de Ezgi ve Kopuz Hakkında	481
Alp ÖZEREN	Cumhuriyet ve Müzik Eğitimi	485
Mehmet Uğur EKİNCİ	"Mecmû`a-i Sâz ü Söz": Eleştirel Bir Tanıtım	493

Bartók Anadolu Derlemesinden Bir Ağıtın Öyküsü

| János SIPOS*

Bartók'un Anadolu derlemesi 1976'da, bes-tecinin ölümünden uzun yıllar sonra hemen hemen aynı zamanda Macaristan ve ABD'de, 1991'de ise Türkiye'de yayınlanmıştı.¹ Ama bu yayınların hiç birisi bir yankı yaratmamıştı. Oysa bu çalışma Anadolu halk müziği sınıflandırmasının ilk denemesiydi.

Acaba bu ilgisizliğin sebebi neydi? Başka açıklamaları geçsek de, hala önemli bir nokta kalıyor. Bartók'un Türk derlemesi o kadar az türkü içerdi ki bundan nüfusu zamanında 16 milyon olan bir halkın müziği ile ilgili sonuçları çıkarmak neredeyse imkansızdır. Son zamanlara kadar Bartók'un derlemesini kıyaslamaya uygun, Türk halk müziği ile ilgili geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

1988-1993 yılları arasında Ankara Üniversitesi Hungaroloji bölümünde hocalık yapma imkânım oldu. Bu dönemde Türk halk müziği üzerine çalışmalarda bulundum. Derleme çalışmalarıma Bartók'un bitirdiği alanlarda başladım ve gittikçe batıya doğru dönüp Toros Dağları boyunca devam ettim. Bunun yanı sıra yayımlanmış Türk melodileri hakkındaki önemli bilgileri gözden geçirdim ve derlediğim 1500 ezgiye 3000 tane türkü daha ekledim.

Böyle geniş çaplı bir türkü malzemesini ele alarak Bartók'un Anadolu'da yaptığı çalışma ile ilgi-

li çıkardığı neticelerinin ne derece doğru olduklarını inceleme fırsatı buldum. Dört kitabımda da bundan bahsettiğim için bu konuyu şimdi detaylı olarak ele almıyorum.² Yine de bu sorunun cevabını bir cümlede vermek istersek, şunu söyleyebiliriz: ezgilerinin sayısı az olduğundan kaynaklanan hatalarına rağmen Bartók'un bu eseri Anadolu halk müziğinin karşılaştırmalı araştırmasının vazgeçilmez bir temelidir.

Tebliğimde Bartók Anadolu derlemesinin bir tek ezgisini, 51 No'lu ağıtını ve onun daha geniş, Macarlar ve diğer halklar arasındaki bağlantılarını ele almaktayım. Bartók Türk kadınlardan derleme yapmadığı için şikayet ederdi, oysa 13 ezgiyi, yayımladığı derleme çalışmasının 15% ini iki kadından kaydetmişti. Fakat bu hanımlarla başkent Ankara'da çalıştığı için bu ezgileri tam olarak güvenilir bulmamıştı.³ Her nasılsa bu ezgilerin çoğu Bartók'un not ettiği gibi otantik görünüyor. Dahası, No. 51 bir ağıttan başka bir şey değildir.

Şimdi deminki ağıtı dinleyelim ve Bartók'un transkripsiyonuna da bir göz atalım (Şekil 1).

Lütfen şuna dikkat ediniz: Bartók 1inci, 3cü, 5inci ve 7nci kesitlerin son sesini La bemol, Sol (yukarı

* Dr., Müzikolog, Bilimler Akademisi Müzikoloji Enstitüsü Budapeşte-Macaristan.

¹ Saygun (1976), Bartók (1976; 1991).

² Sipos (1994; 1995, 2000, 2002).

³ Bartók 16 Kasım'da Ankara'da hizmetçilik eden Hatice Deklioğlu'dan (Hüyük'ten bir onüç yaşındaki kız) 6 ezgi, eski Ankara yerlisi olan Emine Mukat'tan ise 7 ezgiyi tebliğimde tanıttığım ağıt da derledi.

88

51. Ağıt *

♩ = 260

Hây Ya-tür-müs-let de-ya-rı-mı i-ya-rım-oy oy-oy-oy,
Hün-gi-bi ya-rım-ya-rım, da-ya-ya-ya-oy oy-oy-oy,
Hün-La-nı-se-si-da-gu-rum, si-cim-gi-bi ya-rım-oy oy-oy,
Hün-Gel-in-gar-daş-la-rım ya-rım-ya-rım-oy oy-oy-oy,
Ağ-ı-ya-rım-da-ba-cım-gi-bi ya-rım-oy oy-oy,
Mı-me-xe-ni-de-göl-üs-tü-ne-gay-sın-lat, oy-oy-oy-oy-oy-oy-oy,
Yol-üs-tü-ne-goy-sun-lat, ya-rım-oy oy-oy-oy-oy!

M.F. 3141b, Ankara (Ankara), Şimşek Mektat (62), ill., 16. II. 1936.

Şekil: 1 Bartók Anadolu derlemesinin 51 no'lu ağıdı.

ok), Sol-La bemol tril ve Sol olarak yazmıştır.⁴ Böylece dikkatimizi Anadolu ağıtlarının kesitleri kapatan son sesin yüksekliğinin bazen bellirsiz olduğuna çekmişti. Dikkat etmemiz gereken başka bir olgu ise: ağıtı söyleyen kişi Mi bemol sesini birden çok kez biraz pes okumuş.⁵ Bartók bu sesi çoğunlukla Re olarak yazmıştır (2ci, 3cü, 6cı ve 7ci kesitler).

Eğer 1inci, 3üncü, 5inci ve 7nci kesitlerin son sesini yan yana kaydedip dinlersek, orta yüksekliklerinin arasında büyük bir fark duymuyoruz. Ama seslerin La bemolden daha pes oldukları bir gerçektir. Aynı şekilde 2inci, 3üncü, 4üncü ve 7nci kesitlerde Bartók tarafından Re veya Mi bemol olarak belirlenen seslerin entonasyonu da tam doğru değildir ve 4üncü kesitte Mi bemol olarak belirlenen „yavruma” ve 7nci kesitte Re olarak yazılan „goysunlar” ses-

⁴ Bir nota üstündeki okun anlamı yazdığımdan biraz daha yüksek, aşağıya yönelen okun anlamıysa yazdığımdan biraz daha alçak sestir.

⁵ Örneğin 2ci kesit 2ci ölçü, 3cü kesit 3cü ölçü, 4cü kesit 4cü ölçü veya 7ci kesite 1ci ölçü.

lerinin yüksekliği de birbirinden farklı değildir. Ama bu birkaç belirsiz sesin mikro-araştırma gerektiren önemi var mı? Bartók bahsettiğimiz ezgi hakkında şunu söylemişti: “Birkaç melodinin, örneğin No. 51’in kökenine bir tahmin bile yürütülemez.”⁶

Ben melodinin basitleştirilmiş transkripsiyonunu hazırladım ve bugünkü Macar metotlara uyarak melodiye Do sesine aktardım. Böylece 1inci, 3üncü, 5inci ve 7nci kesitlerin son sesi Do olmuş. Seslerin bir yarım sestten daha küçük değişikliklerini yukarıya ya da aşağıya yönelen oklar ile belirttim (şekil 2a).⁷

Ağıtın okunuşu çok duygusal olduğundan seslerin entonasyonunun belirsiz olması normaldir, bundan dolayı transkripsiyonda komalı seslerin kullanılmasına gerek yoktur. Mi kesit sonundaki seslerin biraz pes söylenen Do sesi olarak değerlendirmeye hakkımız var mı? Yalnız ben yaklaşık 300 Anadolu ağıdı ve gelin ağıdı toplayıp not ettim. Genelde Anadolu ve Macar ağıtları da belli bir seste biter,⁸ ama Anadolu ağıtlarının bazıları –Bartók’un No.51’de gördüğümüz gibi– entonasyonu pes olan bir seste ya da Do-Si bemol tril ile son bulmaktadır (şekil 3d).

Son sesin pes okunması bazı Macar ağıtlarının da bir özelliğidir. Şimdi böyle bir Macar ağıdını dinleyelim. Ağıt Anadolu derlemesinden bir sene sonra, 1937 yılında Bartók tarafından derlenmiş olduğu için de büyük öneme sahiptir (şekil 2b).¹⁰

Çok fazla sayıdaki Anadolu ezgilerinden aldığımız dersi göz önünde tutarak şunu öne sürebiliriz ki entonasyonu biraz pes olan son ses yüzünden ezginin özü ve dizisi temel olarak değişmiyor ve bu müzik üslubunda bu sesi Do’nun bir çeşitlemesi olarak kabul edebiliriz. Yani Bartók derlemesinin 51 No’lu ağıdı Türk ağıtları grubuna uymaktadır. Böylece ele aldığımız melodi Sol-(Fa[↑])-Mi-Re-Do(↑) beşlisi üzerinde hareket etmektedir. İki değişen uzunluktaki değişken kesidi temel olarak paralel bir şekilde iner, daha yüksek olan kesidi Re sesinde, alçak kesidi ise Do sesinde duraklamak-

⁶ Bartók (1976: 44).

⁷ Buna benzer bir şekilde alçak seslenmiş G sesleri G[↑] olarak gösterdim.

⁸ Bazı ağıtlar daha aşağıya F sesine kadar iniş yapmaktadır, bkz. Sipos (1994: No: 45).

⁹ MNT V - No: 193, Bartók’un transkripsiyonu Moldavya’dan.

¹⁰ “Sevgili iyi yaşlı anneciğim”, Körösfö’den (Kolozs vilayeti) ağıt. Kaynak kişi: Péntek Jánosné (1897), derlediği: Béla Bartók 1937.12.14’te (Gr017A). Editör: F. Sebő, published (IFA 500-3) in Pátria – Hungarian folk music gramophone recordings, Budapest, 2001, Fonó Records, CD-ROM.

♩ = 130

Ya - tır - mış - lar da yav - ru - mu, gu - zum, oy, oy, oy.

Si - cim gi - bi yav - rum, yav - rum da, ay, oy, oy.

Sa - nı sa - çı da gu - zum si - cim gi - bi yav - rum, oy, oy.

Ge - lin gar - daş - la - rım, yav - rum, a, ov, ov, ov.

Ağ - la - ya - lım da ba - cim gi - bi ya - rım, oy, oy.

Me - ze - rin' da yol üs - tü - ne gaz - sın - lar, oy, oy, oy, oy.

Yol üs - tü - ne gaz - sın - lar yav - rum, oy, oy, oy.

Şekil 2. a) Bartók 51 No'lu ağıtının basitleştirilmiş ve Do sesine aktarılmış transkripsiyonu.

Parlando, rubato

Ked - ves jó ö - reg i - des - a - nyám,

Mér' ha - gyott itt i - lyen hu - mar min - ket, ked - ves jó i - des - a - nyám?

Ad - jon a jó Is - ten kend - nek esen - des nyu - go - dal - mat

a hosz - szas szen - ve - dé - sem u - tán,

Ked - ves jó ö - reg i - des - a - nyám, kö - szön - jük a jó - sa - gát,

Kö - szön - jük a sok jó - sa - gát, a sok fü - radt - sa - gát,

Ked - ves drá - ga jó é - des - a - nyám.

Şekil: 2b Şekil 2a'ya benzer bir Macar ağıdı.

tadır. Bu tür bir karakter hem küçük formdaki Macar hem de en yaygın olan Anadolu ağıtında uygundur.

Büyük sayıdaki örnekler incelenince ortaya çıkan sonuç, küçük formdaki Macar ve Anadolu ağıtının genel yapısal karakteristiğinin neredeyse aynı olmasıdır. Bu genel benzerliğin dışında ezgiler küçük ayrıntılarında da benzerlikler göstermektedir. Yani şimdi bazı melodilerin rastgele benzemesinden değil, iki büyük bölgede yaygın olan müzik üslupları arasındaki güçlü bir bağdan söz etmekteyiz.¹¹

Neden Bartók bunu fark etmedi? Belki de benzerlikleri gördü, ama tedbirli bir bilimci olarak tek bir melodiden yola çıkarak derin sonuçlar çıkarmak istememiş olabilir. Ayrıca daha önce de dediğimiz gibi ezgiyi başkent Ankara'da kaydettikleri için onları tam güvenilir görmemiştir. Bundan başka fonograf kovanının kötü kalitesi ve ağıt seslerinin yavaşlatılmış fonograf sesinden de kaynaklanabilen belirsiz entonasyonu da ona tesir edebilmişti. Ve belki de bunlardan daha önemlisi: Béla Bartók Macar halk müziği araştırmasını Zoltán Kodály ile el ele gerçekleştirmişler, ama ağıtların incelenmesini Kodály üstlenmiştir.¹² Oysa Bartók kendisi de bir kaç ağıt notaya almış (Şekil 3), Macar ağıtının değişik formlarının detaylı incelenmesi o dönemde henüz yapılmamıştı ve Türk ağıtları konusunda da geniş bilgi sahibi olamazdı.

Son olarak yukarıdaki müzik formunun diğer halkların müziğinde olup olmadığına bir göz atalım. Bu tür müzik kompleks bir stil olarak Romanya, Slovakya, Bulgaristan ve İspanya halk müziğinde bulunmaktadır. Sırbistan ve Makedonya halk müziğinde de buna benzer müzik stilleri bulunabilir. Başka halk müziklerinde, örneğin Sicilya'lı, Fransız yada Alman melodiler arasında da buna benzer melodiler vardır. Aynı zamanda Gregoryan müziğinin bazı şekilleri Macar ağıtlarına bütün diğer halk müziklerinden daha yakındır.¹³

László Vikár ve Gábor Bereczki'nin Volga-Kama bölgesinde yaptıkları araştırmalarına göre bu böl-

¹¹ Yapısal benzerliklerden başka, sesler en küçük ayrıntılıklarında da benzerlik göstermektedir. Bu tür benzerlik iki tane ezginin birbirine benzeşmesi tesadüf eseri değil dahası, iki büyük coğrafi alanda da mevcut müzik üslubunun yakın akrabalığı ortaya çıkmıştır. Macar ve Anadolu ağıtlarının benzeşmesinden bkz. Sipos (2000). Macar ağıtından detaylı bir analiz için bkz. Dobszay (1983: 43).

¹² Kodály ağıtlara erkenden (1915 ve 1920) önem verip, birçok değişik yerde derlediği kendi ağıt derlemelerini çıkarmak istemişti. Bkz. MNT V, *Ağıtlar*, s. 7-8.

¹³ Dobszay (1983: 61-75).

Bartók No.51 2-3rd lines

a)

Si - cim gi - bi yav - rum, yav - rum da, ay, oy, oy,
Sa - rı sa - ı da gu - zum si - cim gi - bi yav - rum, oy, oy.

Sipos - No.41

b)

Ev - le - ri - nin  - nn - de bir o - lur mer - sin,
El - le - me - yin mer - sin - le - ri, da - lın - da er - sin.

NZTV - No. 193, Moldva, Szabfalva, lej. Bartk, 1934

c)

Jül el br l - mom - ba, tür - szam, tür - szam
Jül el br l - mom - ba, tür - szam, tür - szam
Jül el br l - mom - ba, tür - szam, tür - szam
Jül el br l - mom - ba, tür - szam, tür - szam

Sipos - No.39

d)

E - vi - m - zn  - n dut - tur, ke - il - mez,
Bu gur - be - tin gah - rı çok - tur, e - kil - mez.

Şekil 3.

- a) 51 No'lu ağıdın 2nci ve 3c kesitleri,
b) Do sesinde karar veren Anadolu ağıdı (Sipos 1994 No: 41),
c) entonasyonu pes olan Do sesi ile biten Macar ağıdı,⁹
d) Do-Si bemol tril ile kapanan Anadolu ağıdı (Sipos 1994 No: 24).

Şekil 4. Macar etnomüzikologların Türk halkları arasındaki derlemeleri a) Béla Bartók 1936 [103 ezgi]; b) Vikár- Bereczki 1958-1979 [3670 ezgi]: Mordvin 157, Votyak 686, Çeremis 944, 4. Çuvaş 651, Tatar 580, Başkort 634; c) János Sipos 1978-2005 [6200 ezgi]: Anadolu 1500, Trakya 1100, Aday Kazakları 400, Moğolistan Kazakları 200, Azeri 700, Karaçay 1100, Kırgız 1200

Şekil 5. Türk halkların ağıtları a) Anadolu ağıdı (Konya No: 25), b) Azeri ağıdı (Sipos 2004: No: 29), c) Aday Kazak ağıdı (Sipos 2001: şekil 65a), d) Moğolistan Kazaklarının ağıdı (Sipos 2001: şekil 65, e) Kırgız ağıdı (Sipos Kırgız derlemlerinden), f) Kırgız ezgisi (Sipos Kırgız derlemlerinden), g) Karaçay ağıdı (Sipos 2002: 127, şekil 6), h) Karaçay uzun havası (Sipos 2002: 129).

gede benzer melodiler ancak Ob nehri kenarında yaşayan Ugor halkları arasında bulunur. Ben 1987'den itibaren çeşitli Türk halkları arasında araştırma sürdürmekteyim. Şimdiye kadar Trakya bölgesi ve Anadolu Türkleri'nden başka Azeri, Kazak, Kırgız, Karaçay, Moğol, ve bunun dışında Dakota, Navajo halkından 7000'den fazla ezgiyi derleyip inceledim.

Bakalım bu halklarda bu müzik üslûbu bulunabilir mi? Anadolu'da bu müzik stilineğin ağıt olarak da çok yaygın olduğunu daha önce gördük. Şunu belirtmeliyim ki Bulgaristan Türklerinin ağıtları La-Re-Re-Si / Re-Si La motifleriyle Anadolu ağıtlarından tamamen farklıdır. Azerbaycan saha çalışmalarım sırasında buna benzer ağıtlar bol bol ortaya çıktı (şekil 5a).¹⁴

Hazar Denizi'nin doğusunda yaşayan Aday Kazakları'na ait ağıtların özelliği farklı olmakla beraber (şekil 5b)¹⁵, Moğolistan Kazakları'nın Döpentatonik ağıtları en basit Macar ve Anadolu ağıtlarıyla benzerlik taşımaktadır (şekil 5c). Kırgız ağıtının en yaygın şekli bir pesse sıçrayan beşli ile genişletilmiş majör karakterli tepedir (şekil d), ama uzun havalarda arasında bizim incelediğimiz şekil de vardır (şekil 5e).

En basit Karaçay ağıtının her kesiti Do'ya iner (şekil 5f) ama iki kadensli ağıtlara benzer uzun havalarda burada da bulunmaktadır. Tamamen pentatonik olan Moğol, Çuvaş, Tatar, Başkort ve Dakota halk müziklerinde bu tür ezgi tipi yoktur.

Daha yeni verilere dayanarak bu şekil sayısal ve çok farklı oluşum neticesinde ortaya çıkan halklar arasında belirmiştir, fakat her yerde bulunan genel bir üslup değildir. Béla Bartók'un (1937: 168) önemli bir sözünü hatırlayalım: ..elimizde yeterli halk müziği materyali ve araştırma olduğu zaman bence dünyanın her halk müziği temel olarak bir kaç ana formuna, ana tiplerine ve ana üslûb-şekillerine geri götürülebilir." İncelemiştir olduğumuz bu müzik formu muhtemelen Bartók'un da bahsettiği ana üslûb şekillerinin birisi olarak görülmelidir.

¹⁴ Sipos [2004: No: 29 and No: 35]. Her ne kadar Azerice ile Türkçe aynı Oguz dil gurubuna dahilse de Azeri ile Türk halk müziği arasında bir tek bu önem taşıyan benzerlik bulunmaktadır.

¹⁵ Biraz farklı mantık ile: bu ezgiler Azeri ezgileriyle tıpatıp aynı Locrian tetrachord'dan faydalanarak hareket etmektedir. Bu hadisenin daha detaylı açıklaması ve bu melodilerin Macar ile Anadolu ağıtlarıyla karşılaştırması için bkz. Sipos [2001: 43-48].

Kaynaklar

- Bartók B. (1920), *Die Volksmusik der Araber von Biskra und Umgebung*, *Zeitschrift für Musikwissenschaft* II: 9, pp. 489–522.
- Bartók B. (1923), *Volksmusic der Rumänen von Maramureş*, *Sammelbände für Vergleichende Musikwissenschaft* IV, München, Drei Masken Verlag.
- Bartók B. (1935), *Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtslieder)*, Universal Edition A.G.: Wien.
- Bartók B. (1937), *Népdalkutatás és nacionalizmus*, pp. 166–168.
- Bartók B. (1937), *Népdalgyűjtés Törökországban*, *In Nyugat* 1937 III: 3, pp.173–181.
- Bartók B. (1959), *Slovenské L'udové Piesné – Slowakische Volkslieder I.*, Bratislava
- Bartók B. (1976), *Turkish Folk Music from Asia Minor*, (ed. by: Benjamin Suchoff), Princeton.
- Bartók, B. (1991), *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi*, (translation and preface by Bülent Aksoy), İstanbul.
- Dobszay L. (1983), *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*, Budapest.
- Friede F. Rothe's interview with Bartók (The Etude-February 1941), *The Language of the Composer*, s. 83, 130.
- "Nyba Correspondence File" (31 July 1943), *Letter to Ralph Hawkes*.
- Saygun, A.A. (1976), "Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey", Akadémiai Kiadó: Budapest.
- Sipos, J., "Kírgiz derlemeleri", (private archive).
- Sipos J. (1994), "Török Népzene I". (Turkish Folk Music I), Hungarian Academy of Sciences ZTI, Budapest, 412 p, in series Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez 14.
- Sipos J. (1995), "Török Népzene II." (Turkish Folk Music II), Hungarian Academy of Sciences ZTI, Budapest, 426 p, in series Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez 15.
- Sipos J. (2000), "In the Wake of Bartók in Anatolia" (About Béla Bartók's Anatolian research in the light of the huge Turkish material I collected in Turkey, with CD), Budapest, European Folklore Institute, 350 p. In *Bibliotheca Traditionis Europaeae* 2
- Sipos J. (2001), "Kazakh Folksongs From the Two Ends of the Steppe" (with CD), Akadémiai Kiadó: Budapest, , 302 p.
- Sipos J. (2002), Vannak-e közös rétegek a karacsáj-balkár és a magyar népzeneben? In *Orientalista nap 2001*, eds. Birtalan Ágnes and Yamahi Masanori, Budapest, MTA Orientalisztikai Bizottság – ELTE Orientalisztikai Intézet, pp. 117–132.
- Sipos J. (2004), *Azeri Folksongs - At the Fountainhead of Music*, Akadémiai Kiadó: Budapest p.600.
- Szigeti J. (1967), *With Strings Attached*, (2nd ed.), Alfred A. Knopf: New York.
- Tára, Magyar Népzene (1966), "Corpus Musicae Popularis Hungaricae Laments" (ed. By L. Kiss and B. Rajeczky), Budapest.